

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Щербина Валентин Степанович

**ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ
СТАЖОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 12.00.04 - Господарське право;

арбітражний процес.

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ - 1996

НБ. 35. 654

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Київського університету імені Тараса Шевченка.

- Офіційні опоненти** - член-кореспондент Академії правових наук України,
 доктор юридичних наук, професор
ЛУЦЬ Володимир Васильович;
- доктор юридичних наук
ЗАМОЙСЬКИЙ Ігор Євгенович;
- доктор юридичних наук, професор
КУЗНЕЦОВА Наталія Семеновна.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00759987 (2)

Провідна організація - Вищий арбітражний суд України

Захист відбудеться "29" лютого 1996 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.43 при Київському університеті імені Тараса Шевченка (252601, ГСП-1, м.Київ, вул.Володимирська, 60, юридичний факультет, зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка (вул.Володимирська, 58).

Автореферат розісланий "26" вересня 1996р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук**

О.М.Вінник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається конкретно-історичними умовами розвитку української державності, новизною і масштабністю економічних перетворень, змінами в політичному та правовому житті країни.

Останнім часом кризові явища в економіці України ще більше поглибилися. Вони охопили всі сфери народного господарства: виробництво і оборот, кредитно-фінансову і грошову системи, зовнішньоекономічну діяльність тощо.

Скорочення обсягів виробництва з одночасним постійним підвищенням цін та тарифів негативно вплинуло на забезпечення споживчого ринку товарними ресурсами, призвело до різкого зростання темпів інфляції і як наслідок - до подальшого зниження рівня життя населення.

Сучасний стан економічного розвитку України, що характеризується переходом до ринкових відносин, вимагає суворого додержання законності і державної дисципліни в діяльності підприємств та організацій, посилення боротьби з господарськими правопорушеннями та їх профілактики. Ця вимога викликана, з одного боку, розвитком підприємницької діяльності і значним зростанням кількості суб'єктів підприємництва, здійснюваного в різноманітних організаційних формах, а з іншого - суттєвими змінами в державному регулюванні господарської діяльності, у характері взаємовідносин органів державного управління з господарюючими суб'єктами.

В умовах розширення майнових прав та самостійності підприємств у процесі економічних реформ та послаблення державного впливу на їх діяльність остання часто супроводжується грубими порушеннями законодавства, що регулює взаємовідносини суб'єктів підприємництва між собою та з органами державного управління. Багато підприємств не виконують з різних причин своїх зобов'язань перед контрагентами, що

негативно відображається на економіці України та на життєвому рівні її народу.

В цих умовах наукове розроблення правових проблем попередження господарських правопорушень, яке безпосередньо пов'язане з утворенням нового ринкового механізму та формуванням юридичної основи його ефективного функціонування, набуває особливої актуальності.

Проблеми, що розглядаються в дисертації, не були предметом детального дослідження юридичної науки як в Україні, так і в колишньому СРСР, хоча поняття та причини господарських правопорушень розглядалися в працях Абової Т.Є., Алексеєва С.С., Венедиктова А.В., Зайцева І.М., Клеandroва М.І., Красавчикова О.О., Кудрявцева В.М., Малєїна М.С., Мамутова В.К., Побірченка І.Г., Самощенко І.С., Сейнароєва Б.М., Строговича М.С., Тадевосяна В.С., Яноша К.Ф. та інших, а окремим аспектам їх профілактики приділяли увагу Баранов В.М., Басін Ю.Г., Брагінський М.І., Братусь С.М., Діденко А.Г., Жушман В.П., Зарубін М.П., Замоєський І.Є., Знаменський Г.Л., Каллістратова Р.Ф., Калмиков Ю.Х., Кузнєцова Н.С., Лейст О.Е., Луць В.В., Максимович А.Я., Масевич М.Г., Михайлін С.З., Притика Д.М., Пронська Г.В., Пугінський Б.І., Савичев Г.П., Собчак А.О., Сулейменов М.К., Тарасов М.А., Яковлев В.Ф. та інші.

Зміни в економічному житті та законодавстві України зумовлюють необхідність глибокого наукового аналізу як теоретичних проблем попередження господарських правопорушень, так і практики застосування правових засобів профілактики з метою створення належних умов для нормального здійснення підприємництва та його державного регулювання. Вимагають всебічного дослідження проблеми виявлення причин та умов виникнення господарських правопорушень, розроблення та застосування заходів їх профілактики, вдосконалення попереджувальної діяльності арбітражного суду та координації її з діяльністю інших органів та організацій.

Ці та інші проблеми попередження господарських правопорушень досліджувалися вченими-юристами в період панування адміністративно-командної системи керівництва економікою, що функціонувала переважно на державній власності на засоби виробництва, та існування адекватного тому періоду господарського законодавства. Тому багато теоретичних положень і висновків, практичних пропозицій і рекомендацій щодо зазначених проблем вимагають критичного аналізу і переоцінки з точки зору можливості і доцільності їх використання в умовах ринкової економіки.

Разом з тим не були предметом дослідження і потребують теоретичного аналізу і узагальнення практики їх застосування нові законодавчі акти незалежної України з питань регулювання господарських відносин та здійснення правосуддя в цих відносинах.

Зазначені обставини визначають актуальність обраної теми дослідження.

Предмет і мета дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є відносини, що складаються в сфері господарської діяльності та управління нею. Аналізуються поняття, види та причини господарських правопорушень, заходи їх попередження, зміст профілактики.

Особлива увага приділяється діяльності арбітражного суду - основного суб'єкта попередження господарських правопорушень.

Мета дослідження полягає у визначенні найпоширеніших видів правопорушень в господарських відносинах, виявленні їх причин та умов, розробленні основних положень теорії причин і заходів попередження господарських правопорушень, а також конкретних практичних рекомендацій щодо вдосконалення господарського і господарського процесуального законодавства та практики його застосування суб'єктами та учасниками профілактики.

Методологічні та теоретичні основи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні сучасних методів пізнання, використанні категорій, законів та принципів діалектичної та формальної логіки.

При проведенні дослідження дисертантом застосовувалися методи системного аналізу, порівняльний, соціологічні, історичний та ін.

Фактичну основу дисертації склали нормативно-юридичні джерела, в першу чергу чинне господарське та арбітражне процесуальне законодавство України, матеріали господарської та арбітражної судової практики, результати контент аналізу публікацій періодичної преси на економіко-правові теми за 1990-1995 р.р., досвід дисертанта, набутий за час роботи над проектами законодавчих актів, від участі в правовій пропаганді, педагогічній та консультативній діяльності.

Теоретичною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених з економіко-правових проблем, що стосуються теми дисертації. Дисертант спирався також на розроблені наукою загальної теорії права поняття і категорії: законності, дисципліни, правопорядку, правопорушення, відповідальності, юридичної діяльності тощо. В роботі використані досягнення інших правових наук, зокрема, адміністративного та цивільного права, кримінології.

Новизна і значення результатів дослідження. В дисертації вперше здійснене всебічне і комплексне дослідження важливої народногосподарської проблеми запобігання правопорушенням у сфері господарської діяльності та управління нею в умовах формування ринкової економіки. За його результатами зроблене обґрунтування принципово нового наукового напрямку - господарської деліктології.

Досліджена з метою визначення її ефективності процесуальна та позапроцесуальна профілактика арбітражного суду як органу, покликаного здійснювати правосуддя в господарських відносинах. Новизна дисертаційного дослідження конкретизується в основних положеннях, що виносяться на захист:

теоретичне обґрунтування визначення сфери виникнення та суб'єктів вчинення господарських правопорушень, під якими розуміються порушення законності та державної дисципліни підприємствами, організаціями, установами, громадянами-підприємцями, державними та іншими органами при здійсненні господарської діяльності та управлінні нею;

підстави класифікації та система господарських правопорушень, яка охоплює правопорушення у сфері господарської діяльності (договірні та позадоговірні) та правопорушення у сфері управління господарською діяльністю;

пропозиція щодо застосування терміну "господарська деліктність" для позначення сукупності господарських правопорушень як соціально-правового явища, що характеризується кількісними і якісними показниками;

підстави класифікації та поділ причин виникнення господарських правопорушень на соціально-політичні, економічні, організаційно-технічні та правові;

визначення змісту профілактики господарських правопорушень, до якого включаються такі елементи: суб'єкти, об'єкт, юридичні дії та операції, засоби та способи їх застосування, результати діяльності;

теоретичне обґрунтування нового наукового напрямку - господарської деліктології, як заснованої на матеріалістичній діалектиці, економічних законах розвитку суспільства та нормах права наукової системи поглядів, ідей та уявлень щодо господарських правопорушень та їх попередження. Предмет господарської деліктології охоплює господарську деліктність, причини та умови господарської деліктності і окремих господарських правопорушень, а також профілактику як господарської деліктності в цілому, так і окремих правопорушень;

теоретичне обґрунтування загальнопрофілактичного значення правового забезпечення функціонування ринкової економіки, яке

включає в себе: створення законодавчої основи здійснення господарської діяльності та управління нею; встановлення в законодавстві форм та способів захисту прав суб'єктів господарських відносин (в тому числі механізму реалізації гарантій захисту порушених прав в судовому порядку); здійснення правової роботи в сфері господарювання;

висновок про невідповідність дії принципу невідворотності застосування економічних санкцій принципу економічної свободи підприємництва та іншим, властивим ринку, основним засадам його функціонування;

теоретичне обґрунтування профілактичного значення господарсько-правових форм матеріального заохочення, що можуть застосовуватись як державою шляхом державного регулювання підприємництва, так і в господарсько-договірних відносинах їх учасниками (законні, договірні, законно-договірні та ініціативні форми заохочення);

висновок про те, що однією з основних функцій органів арбітражу (арбітражного суду) є функція попередження господарських правопорушень;

теоретичне обґрунтування пропозиції про створення Міжвідомчої ради з координації діяльності щодо попередження порушень законності в господарських відносинах;

пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання господарської діяльності, захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів, здійснення правосуддя в господарських відносинах, щодо організації і діяльності суб'єктів цих відносин, спрямовані на підвищення ефективності профілактичної роботи в сфері господарювання.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні положення та їх аргументація, висновки і науково-практичні рекомендації викладені в опублікованих працях, доповідях і наукових повідомленнях: на Всесозній науково-практичній конференції "Посилення ролі державного арбітражу в механізмі соціалістичного господарювання" (Москва, 1980), науково-практичному семінарі з економіко-правових

проблем господарювання (Донецьк, 1982), Республіканській науковій конференції "Проблеми вдосконалення республіканського законодавства і створення Зводу законів союзних республік" (Київ, 1983), Конференції-конкурсі на кращу роботу молодих вчених Казахського державного університету ім.С.М.Кірова (Алма-Ата, 1984), Всесоюзній науковій конференції "Економіко-правові проблеми перебудови господарського механізму" (Донецьк, 1988), юридичних читаннях Київського державного університету "Соціалістична правова держава: проблеми теорії та практики" (Київ, 1988), Республіканській конференції "Проблеми формування механізму управління економікою союзної республіки" (Київ, 1989), Міжнародній науково-методичній конференції "Шляхи вдосконалення викладання господарського права" (Київ, 1990), Всесоюзній науковій конференції "Організація та діяльність кооперативів (правовий аспект)" (Москва, 1990), Міжреспубліканській науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення законності в механізмі правозастосування" (Волгоград, 1991), Республіканській науково-практичній конференції "Концептуальні питання створення нового Цивільного кодексу України" (Київ, 1992), науково-практичному семінарі "Проблеми розвитку цивільного законодавства і методологія викладання цивільно-правових дисциплін" (Харків, 1993), Республіканській конференції "Науково-практичні питання створення господарського кодексу" (Донецьк, 1993), Науково-практичній конференції "Концепція розвитку законодавства України до 2005 року" (Київ, 1996), а також на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Київського університету імені Тараса Шевченка (Київ, 1987, 1990, 1991, 1992, 1993).

Результати дисертаційного дослідження використовувалися в процесі викладання курсів "Господарське право" та "Арбітраж і арбітражний процес", спецкурсів "Арбітражний процес", "Господарська деліктологія", "Правова організація матеріально-технічного забезпечення", "Правове забезпечення якості продукції" для студентів юридичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка,

а також при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, в лекціях, семінарах та бесідах, проведених дисертантом для суддів арбітражних судів, господарських керівників, працівників юридичних служб підприємств і організацій, адвокатів, підприємців.

Положення дисертації використовувалися в роботі над проектами ряду нормативних актів. Дисертант брав участь в роботі над проектами законів України "Про арбітражний суд", "Про Антимонопольний комітет України", "Про банкрутство", Арбітражного процесуального кодексу України, Господарського (Комерційного) кодексу та над Концепцією Закону України "Про захист економічної конкуренції".

Теоретичне та практичне значення роботи.

1. У законотворчій діяльності - висновки та пропозиції дисертації щодо застосування господарсько-правових форм матеріального заохочення суб"єктів господарювання, поширення на нормативні акти Національного банку України, що мають міжвідомчий характер, режиму державної реєстрації, вилучення з Цивільного кодексу норм щодо порядку і строків пред"явлення і розгляду претензій, відповідальності за необгрунтоване списання коштів у безспірному порядку, правового статусу учасників арбітражного процесу, створення рівних умов для захисту прав і інтересів всіх суб"єктів господарської діяльності можуть бути використані для удосконалення господарського та господарського процесуального законодавства.

2. У науково-дослідній діяльності - ряд сформульованих в дисертації положень має дискусійний і постановчий характер і може слугувати основою для подальшого наукового дослідження правових аспектів запобігання господарським правопорушенням.

3. У навчальному процесі - положення дисертації можуть бути використані при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також при викладанні курсів Господарського права та Арбітражного процесу.

Основні положення та висновки, що викладені в дисертації, опубліковані в монографії "Попередження господарських правопорушень" (К.: Либідь, 1993. -132 с.), а також в навчальних посібниках, брошурах, наукових статтях, тезах наукових повідомлень тощо загальним обсягом 56 д.а.

Обсяг і структура роботи. Зміст роботи викладений на 323 сторінках друкованого тексту. Її структура відображає мету і завдання дослідження і включає вступ, чотири глави, висновки та список використаної літератури.

ЗМІСТ РОБОТИ

В Главі 1 "Поняття та причини господарських правопорушень" на основі аналізу складових, що характеризують господарське правопорушення, відзначається, що зазначені правопорушення не обмежуються лише порушеннями законів та інших нормативних актів, що регулюють господарське життя, але і порушують або суб"єктивні права учасників господарських відносин, закріплені в законі, іншому акті, договорі, або суспільний господарський порядок. Цю обставину слід особливо підкреслити, враховуючи поглиблення та розширення сфери застосування договірною регулювання взаємовідносин суб"єктів господарської діяльності, часткове заміщення нею сфери нормативного регулювання. Крім того, у відносинах між господарськими організаціями правові приписи переважно діють не безпосередньо, а крізь призму договірних відносин, через суб"єктивні права та обов"язки їхніх учасників.

Оцінюючи висловлені в юридичній літературі погляди щодо поняття та змісту господарських відносин як сфери виникнення господарських правопорушень, дисертант поділяє точку зору представників господарсь-ко-правової концепції, згідно з якою господарськими є відносини між господарюючими суб"єктами (підприємствами, підприємцями), а також між ними та органами управління, які складаються в процесі організації

та безпосереднього здійснення господарської діяльності. В той же час розширення майнових прав і господарської ініціативи підприємств та організацій, формування багатоукладної економіки та створення за цих умов підприємств, що функціонують на різних формах власності, в останні роки внесли суттєві корективи у взаємовідносини держави (в особі її компетентних органів) із суб'єктами господарювання. Зазнала змін сама сутність поняття керівництва господарською діяльністю, до якої звичайно відносили управління, планування, контроль та нормативне регулювання. Певний вплив на цей процес справили такі фактори як ліквідація значної кількості галузевих органів управління, які стосовно державних підприємств та об'єднань відігравали роль вищестоящих органів, та законодавче запровадження нових принципів об'єднання підприємствами виробничої, наукової, комерційної та інших видів своєї діяльності (ст.3 Закону "Про підприємства в Україні"); звільнення суб'єктів господарської діяльності від диктату планових завдань та надання підприємствам права самостійно планувати свою діяльність і визначати перспективи свого розвитку, перехід до контрактної основи встановлення і виконання державних замовлень (ст.20 Закону "Про підприємства в Україні", Закон України "Про поставки продукції для державних потреб"); законодавче закріплення переліку органів, що здійснюють контроль за діяльністю підприємств, та основних принципів контрольної діяльності (ст.32 Закону "Про підприємства в Україні").

Зміни, що сталися в економіці, та їх відповідне відображення в чинному законодавстві (а це, передусім, надання громадянину права використовувати майно для здійснення господарської діяльності - ст.19 Закону "Про власність", визнання громадянина суб'єктом підприємницької діяльності - ст.2 Закону "Про підприємництво"), дають дисертанту вагомі підстави для розширення переліку господарюючих суб'єктів за рахунок громадян, які займаються підприємницькою діяльністю і зареєстровані як підприємці. Зрозуміло, що ці суб'єкти господарської діяльності за своїм правовим статусом відрізняються від

традиційних для соціалістичної економічної системи господарюючих суб'єктів - підприємств та організацій. Проте головна ознака, що їх об'єднує, - виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, торгівля з метою одержання прибутку - зумовлює багато спільного в їх поведінці, зокрема, і неправомірній.

При визначенні тих сфер життєдіяльності господарюючих суб'єктів, у яких можливі господарські правопорушення, дисертант поділяє точку зору З.М.Заменгоф, яка виділяла два аспекти законності в господарських відносинах: перший пов'язаний з дотриманням вимог закону підприємствами та іншими господарюючими суб'єктами в процесі виробничо-господарської діяльності та взаємодії з іншими ланками економіки; другий - з дотриманням і забезпеченням прав господарських організацій державними та іншими органами й виконанням вимог законодавства органами державного управління в їхніх відносинах із підприємцями.

Законність у господарських відносинах тісно пов'язана з державною дисципліною, що є особливою формою прояву законності в різних сферах діяльності господарюючих суб'єктів.

Таким чином, господарські правопорушення можна визначити як порушення законності та державної дисципліни підприємствами, установами, організаціями, громадянами-підприємцями, державними та іншими органами в процесі організації (управління) та здійснення господарської діяльності.

Суворе й неухильне дотримання законності та державної дисципліни (договірної, кредитно-розрахункової, податкової, цінової, фінансової та ін.) набуває особливого значення в період становлення та розвитку цивілізованих ринкових відносин, що характеризуються не лише розширенням прав підприємств і їхньої самостійності в розв'язанні найрізноманітніших питань господарського життя, а й підвищенням відповідальності за наслідки свого господарювання.

Попри всю свою різноманітність господарські правопорушення мають характерні для їх окремих видів ознаки. Однією з основних таких їх ознак, на думку дисертанта, є сфера правовідносин, у якій можливе виникнення господарських правопорушень. З огляду на це в дисертації запропоновано систему господарських правопорушень, класифікованих на два види: порушення у сфері безпосереднього здійснення господарської діяльності та порушення у сфері управління нею.

Правопорушення у сфері безпосереднього здійснення господарської діяльності поділяються дисертантом на договірні та позадоговірні. Перші з них, зокрема, включають:

а) порушення в процесі встановлення й правового закріплення договірних відносин (переддоговірні). Вони можуть полягати в порушенні строків укладання договорів та процедури врегулювання розбіжностей, укладанні договорів, які суперечать вимогам закону, цілям діяльності юридичної особи, або з метою, суперечною інтересам держави і суспільства (статті 48,49,50 Цивільного кодексу Української РСР). Досить поширені серед них порушення порядку укладання договорів оренди державного майна, установчих договорів про створення підприємств, а також невідповідність умов цих договорів законодавству;

б) порушення строків виконання зобов'язань. Згідно зі ст.161 Цивільного кодексу зобов'язання мають виконуватися належним чином і в установлений термін відповідно до вимог закону чи договору. Прострочення виконання зобов'язання є правопорушенням, за яке боржник має сплатити неустойку (штраф, пеню), визначену законом або договором;

в) порушення зобов'язань щодо якості поставленої продукції (товарів), виконання робіт та надання послуг;

г) порушення кредитно-розрахункової дисципліни, за які підприємство несе відповідальність, передбачену законодавством (ст.31 Закону "Про підприємства в Україні") аж до оголошення його банкрутом в порядку, встановленому Законом України "Про банкрутство";

д) порушення зобов'язань з перевезення вантажу, в тому числі, порушення обов'язків, передбачених планом перевезень, простій транспортних засобів під навантаженням та розвантаженням понад встановлений термін, втрата, нестача й пошкодження вантажу тощо.

Значну групу порушень у господарській сфері становлять позадоговірні порушення, до яких дисертант відносить:

а) порушення антимонопольного законодавства та правил конкуренції, що проявляється у зловживанні монопольним становищем на ринку (види таких зловживань перелічені в ст.4 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності") та в укладанні неправомірних угод (погоджених дій) між підприємцями (їх ознаки містить ст.5 Закону "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності");

б) одержання товару або коштів за незаконними угодами або без установлених законом підстав;

в) видання підприємствами, (об'єднаннями), організаціями й установами актів, які ущемлюють повноваження державних органів місцевого самоврядування;

г) порушення прав власника або іншого законного володільця (орендаря, суб'єкта права повного господарського відання чи права оперативного управління) як поєднаних, так і не поєднаних з позбавленням володіння;

д) заподіяння шкоди підприємству (підприємцю) чи організації внаслідок делікту та ін.

Порушення у сфері управління господарською діяльністю є другим видом господарських правопорушень і, на думку дисертанта, включають в себе:

а) видання державним чи іншим органом акта, що не відповідає його компетенції або вимогам законодавства;

б) завдання збитків підприємству чи організації внаслідок виконання вказівок державних або інших органів, а також внаслідок неналежного здійснення такими органами або їхніми службовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо підприємств;

в) порушення антимонопольного законодавства у вигляді дискримінації підприємців органами влади і управління (ст.6 Закону "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності");

г) порушення державної дисципліни цін, в разі яких надлишково отримана сума підлягає вилученню в доход відповідного бюджету залежно від підпорядкованості підприємства, і, крім того, в позабюджетні фонди місцевих Рад народних депутатів стягується штраф у подвійному розмірі необґрунтовано одержаної суми виручки (ст.14 Закону "Про ціни і ціноутворення");

д) порушення податкової дисципліни (приховання або заниження прибутку, відсутність обліку прибутку або ведення цього обліку з порушенням встановленого порядку, неподання або несвоєчасне подання звітів тощо), що тягнуть за собою застосування санкцій, встановлених законодавством про податкову службу та про податки;

е) неправомірні рішення, дії або бездіяльність органів місцевого самоврядування, якими порушуються права підприємства;

є) здійснення підприємницької діяльності без спеціального дозволу (ліцензії), наявність якого передбачена, зокрема, ст.4 Закону "Про підприємництво" та ін.

Запропонована класифікація господарських правопорушень акцентує увагу саме на тих, які найчастіше спостерігаються в практиці підприємств, підприємців, організацій, державних та інших органів, і отже, вимагають першочергової боротьби з ними.

Дослідивши висловлені в літературі пропозиції щодо позначення правопорушень незлочинного характеру як соціально-правового явища

(Ардашкін В.Д., Денисов Ю.А., Додін Є.В.), дисертант доходить висновку про те, що для позначення сукупності всіх господарських порушень, вчинених в країні, галузі економіки, регіоні або на окремому підприємстві за певний період, як соціально-правового явища, цілком прийнятним може бути термін "господарська деліктність". Господарська деліктність характеризується кількісними (стан і динаміка) та якісними (структура і характер) показниками, зміст яких розкривається в дисертації з використанням даних арбітражної судової статистики за 1989-1995 роки. Дисертант зазначає, що сьогодні рівень статистичного аналізу господарських правопорушень не відповідає зрелим вимогам як через розпорощення системи обліку зазначених порушень, так і через недосконалість показників господарсько-правової статистики та її складової частини - арбітражної судової статистики, і вносить конкретні пропозиції щодо його підвищення.

Боротьба з господарськими правопорушеннями може бути ефективною лише за наявності чітких уявлень про причини та умови виникнення подібних порушень. Для господарських правопорушень, як і для правопорушень узагалі, цілком прийнятний поділ на загальносоціальні (впливають не вибірково, а на всіх суб'єктів господарської діяльності) та індивідуальні (характерні для конкретних підприємств та організацій) причини та умови (Кудрявцев В.М.). Традиційно причини господарських правопорушень поділяють на об'єктивні, які не залежать від суб'єкта правопорушення, а є наслідком суперечностей і недоліків розвитку держави, суспільства, економіки (саме наявністю таких яскраво виражених суперечностей позначений в нашій державі період переходу від адміністративно-командних методів керівництва економікою до розвинутих ринкових відносин. Серед них дисертант виділяє суперечності: а) між тотальним одержавленням власності на засоби виробництва і багатоукладною економікою, приватною, колективною та державною власністю, на якій базується бізнес; б) між монополією держави в багатьох галузях виробництва, обміну та розподілу і конкуренцією як неодмінним елементом ринку; в)

між виробничо-розподільчими відносинами і вільною ринковою торгівлею. Деякі з суперечностей - під час обміну та купівлі-продажу товарів, суперечність між попитом та пропозицією - набули настільки гострого характеру, що є підстави віднести їх сьогодні до антагоністичних), та суб"єктивні, які залежні від волі та поведінки господарюючих суб"єктів (некомпетентність, недисциплінованість, і недбалість у веденні господарства, свідоме порушення законності та державної дисципліни тощо). Саме останні визначають сутність господарських правопорушень. Дисертант підтримує точку зору В.С.Тадевосяна, який причини господарських правопорушень стосовно конкретного порушника поділяє також на внутрішні, зовнішні та комплексні.

Не заперечуючи права наведених класифікацій на існування, дисертант вважає, що для виявлення і усунення причин та умов господарських правопорушень, застосування правових засобів, форм та методів їх профілактики визначальним є з"ясування характеру цих причин, зумовлених сферою суспільних відносин. Виходячи з цього, в дисертації запропоновано поділ причин господарських правопорушень на чотири групи: а) причини соціально-політичного характеру (міжнаціональні сутички, страйковий рух, стихійні мітинги, демонстрації, пікетування тощо); б) причини економічного характеру (незнання, неправильне і невміле застосування або ігнорування економічних законів розвитку суспільства, підміна економічних методів управління підприємством, галуззю, народним господарством адміністративними методами тощо); в) причини організаційно-технічного характеру (застаріла техніка та технологія, порушення технології виробництва, недостатня кваліфікація працівників, відсутність належного обліку результатів роботи і контролю, порушення трудової дисципліни тощо); г) причини правового характеру (недосконалість правового регулювання відносин у сфері господарювання, недостатній рівень організації та здійснення правової роботи в народному господарстві, захисту майнових прав та інтересів суб"єктів господарювання).

У Главі 2 "Загальні проблеми попередження господарських правопорушень" досліджуються теоретичні питання поняття та змісту попередження господарських правопорушень, яке можна розглядати як застосування заходів державного характеру, спрямованих на усунення причин та умов правопорушень або їх нейтралізацію (послаблення) й тим самим - на забезпечення їхнього викорінення зі сфери господарювання. Виділяються два рівні попередження правопорушень: загальносоціальна профілактика - розв'язання суперечностей суспільного розвитку в сфері економічних, суспільно-політичних та міжнаціональних відносин з метою усунення причин та умов, що породжують господарську деліктність; спеціальна профілактика - діяльність, пов'язана із застосуванням правових, організаційних, технічних та інших засобів з метою попередження правопорушень на певній території, в певній галузі економіки, на підприємстві або в певній сфері господарських відносин.

Найповніше уявлення щодо змісту профілактики дають філософські категорії змісту та форми. У філософському аспекті зміст будь-якого предмета або явища - це сукупність усіх рис, елементів і процесів, що його породжують. Тому дисертант заперечує проти висловлених в юридичній літературі міркувань щодо змісту попереджувальної діяльності (Курилов В.І., Костицький М.В.), оскільки вони розкривають лише один бік профілактики - юридичні (правові) дії, зводячи правову діяльність до застосування юридичних засобів (Ляхно П.Г.).

При визначенні змісту профілактики господарських правопорушень слід виходити з того, що профілактика (превентивна діяльність) - один з видів правозастосовчої (юридичної) діяльності. Погоджуючись з В.М. Карташовим стосовно змісту юридичної діяльності, дисертант вважає, що одним з центральних елементів змісту профілактики є її суб'єкт з притаманними йому ознаками (цілеспрямоване здійснення профілактики саме як функції, зв'язок з іншими суб'єктами профілактики як "за горизонталлю" - шляхом взаємодії, так і "за вертикаллю" - шляхом підпорядкування, можливість вибору лінії поведінки, зумовленої

конкретним станом об'єкта взаємодії). З огляду на це основними суб'єктами профілактики господарських правопорушень слід вважати арбітражні суди, які цілком відповідають наведеним ознакам.

Профілактика господарських правопорушень здійснюється також органами прокуратури при виконанні двох основних функцій - нагляду за дотриманням законів усіма органами, підприємствами, установами, організаціями та участі в розгляді господарських справ арбітражними судами. Дослідження історії цього питання, аналіз сучасного стану законодавства та практики його застосування дали підстави дисертанту для критики безпідставного обмеження в Арбітражному процесуальному кодексі України права прокурора подавати позов в інтересах недержавних (приватних, колективних) підприємств та організацій. Об'єктом профілактики господарських правопорушень є причини та умови господарської деліктності, конкретних правопорушень, а також самі порушники - підприємства, громадяни-підприємці, державні та інші органи.

Юридичні (правові) дії та операції є активною, динамічною стороною профілактики господарських правопорушень. До них дисертант відносить: а) виявлення причин та умов, що сприяють виникненню правопорушень; б) розробку заходів для усунення цих причин та умов; в) організацію та реалізацію розроблених заходів попередження; г) визначення ефективності застосування профілактичних заходів.

Відповідні юридичні дії для запобігання правопорушенням застосовуються суб'єктами профілактики за допомогою правових засобів, які є наступним елементом її змісту. Використовуючи категорію "правові засоби", законодавство не наводить визначення даного поняття і не містить їх переліку. Зазначена обставина за відсутності спеціальних теоретичних досліджень породжує труднощі, пов'язані з вибором правових засобів, найбільш прийнятних для вирішення конкретних ситуацій, та їх правильним застосуванням. Дослідивши висловлені в літературі думки з приводу поняття правових засобів (Замойський

І.Є.Знаменський Г.Л., Карташов В.М., Пугінський Б.І., Сафіуллін Д.Н.), дисертант поділяє вдале, хоча і неповне визначення поняття "правові засоби", згідно з яким - це норми права, індивідуальні приписи та веління, договори, засоби юридичної техніки, всі інші інструменти регулювання, що розглядаються в єдності характерного для них змісту і форми (Алексєєв С.С.).

Одні й ті ж засоби профілактики можуть використовуватись по-різному, залежно від способу їх застосування, тобто конкретного шляху досягнення наміченого результату за допомогою певних засобів, який також розглядається як елемент профілактики.

Одним з суттєвих компонентів профілактики є її результат. Саме за кінцевим результатом - реальним усуненням і попередженням порушень законності та недоліків у господарській діяльності з урахуванням значення цих порушень і недоліків - слід оцінювати попереджувальну роботу. Співвідношенням фактичного результату попереджувальної діяльності й тих соціальних цілей, на досягнення яких вона була спрямована, визначається ефективність профілактики.

Питання профілактики господарських правопорушень потребують масштабного і комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обгрунтовані пропозиції та рекомендації стосовно вдосконалення боротьби з правопорушеннями. Нині жодна галузь юридичної науки, в тому числі загальна теорія держави та права, цими проблемами на належному рівні не займається, хоча на необхідність розвитку теорії причин і заходів попередження господарських правопорушень зверталась увага в літературі (Мамутов В.К., Тадевосян В.С.).

Розроблення такої теорії є одним з елементів розв'язання завдання суворого дотримання законності в господарських відносинах, зміцнення правових основ державного та суспільного життя, спрямованим на побудову правової держави. Дисертант вважає, що ці проблеми могли б стати предметом дослідження самостійного наукового напрямку - господарської деліктології. Термін "деліктологія" (від латинського

delictum - правопорушення, проступок та грецького *λογος* - наука), тобто наука про правопорушення, може розглядатися як універсальний для позначення галузі знань, що займається комплексним вивченням проблем боротьби з порушеннями законності в різних сферах суспільних відносин.

Загалом господарську деліктологію можна визначити як засновану на економічних законах розвитку суспільства та нормах права наукову систему поглядів, ідей та уявлень щодо господарських правопорушень та їх попередження. Безумовно, наведене визначення не охоплює всього кола питань, які складають об'єкт дослідження господарської деліктології. До них, зокрема, можуть бути віднесені поняття та характеристика (стан, динаміка, структура, характер) господарської деліктності, причини та умови господарських правопорушень, соціально-економічні, ідеологічні та правові засоби запобігання правопорушенням. Ідеться також про характеристику суб'єктів профілактики, форми, методи й координацію діяльності з метою запобігання правопорушенням.

Отже, в загальнішому вигляді предмет господарської деліктології включає в себе господарську деліктність, причини та умови господарської деліктності й окремих правопорушень, а також профілактику як господарської деліктності в цілому, так і окремих правопорушень. В зв'язку з цим дисертант не погоджується з тлумаченням деліктології А.О.Собчаком, який, здійснивши спробу об'єднати різногалузеві правові інститути правопорушення й відповідальності, головну увагу зосереджує на співвідношенні "правопорушення - відповідальність", тоді як для деліктології в розумінні дисертанта основним має бути принцип "правопорушення - попередження", за якого юридична відповідальність розглядається як один із правових засобів боротьби з правопорушеннями.

В дисертації поділяється думка щодо необхідності існування науки, яка б вивчала стан, динаміку та причини незлочинних правопорушень, правові засоби їх профілактики, - деліктології (Додін Є.В., Ремнев В.І.,

Собчак А.О.). Існування деліктології як особливої галузі юридичної науки не виключає диференціації її на окремі підгалузі, побудовані за предметною ознакою. З іншого боку, наприклад, розуміння господарської деліктології як відносно самостійного напрямку науки господарського права й арбітражного процесу, з якого вона, власне, походить, не може слугувати підставою для заперечення спільних ознак, що характеризують її як складову частину загальної деліктології.

Останнім часом у літературі активно розвивається концепція господарсько-правової віктимології. Її автор М.І.Клеандров визначає цю концепцію як учення (на рівні міждисциплінарного наукового напрямку) про боротьбу з господарськими правопорушеннями силами і засобами підприємства-потерпілого. З урахуванням того, що діяльність підприємств стосовно вжиття необхідних заходів на захист своїх прав та інтересів спрямована на попередження господарських правопорушень, господарсько-правова віктимологія, на думку дисертанта, могла б розглядатися як складова частина господарської деліктології.

Результативне вирішення проблем попередження господарських правопорушень на підприємствах і в організаціях багато в чому залежить від участі в цій роботі юридичних служб, активного використання ними наявних правових засобів. В зв'язку з цим було б доцільно передбачити в планах юридичних навчальних закладів вивчення студентами господарсько-правової спеціалізації проблем господарських правопорушень та боротьби з ними, наприклад, шляхом введення спецкурсу "Господарська деліктологія" (на юридичному факультеті Київського університету імені Тараса Шевченка такий спецкурс читається дисертантом з 1989 року), а також активізувати наукові (в тому числі і студентські) дослідження зазначених проблем.

Глава 3 "Заходи попередження господарських правопорушень" присвячена дослідженню правового забезпечення функціонування ринкової економіки та його загальнопрофілактичному

значенню, а також правовим формам стимулювання як засобом попередження господарських правопорушень.

Однією з умов функціонування ринкових відносин є правове забезпечення господарської діяльності, яке включає в себе: а) створення законодавчої основи господарювання, тобто системи нормативних актів (головним чином у формі законів), що визначають правовий статус суб'єктів господарювання та регламентують різні аспекти господарської діяльності; б) встановлення в законодавстві форм та способів захисту прав суб'єктів господарських відносин, включаючи механізм реалізації гарантій захисту порушених прав у судовому порядку; в) здійснення правової роботи у цій сфері.

Незважаючи на те, що удосконалення господарського законодавства як з точки зору його кодифікації, так і з позицій оновлення окремих правових інститутів, процедур, режимів, має важливе (якщо не вирішальне) значення для попередження господарських правопорушень, становлення нового господарського законодавства ринкового спрямування в Україні відбувається, на думку дисертанта, досить повільно, що можна пояснити труднощами, зумовленими передусім економічними та соціально-політичними чинниками.

По-перше, прийняття законодавчих актів відбувається в умовах існування старого загальносоюзного законодавства, що склалося в період панування державної власності як основи економічної системи, директивного планування та дії принципу демократичного централізму в керівництві економікою. Суперечності нового законодавства зі старим не лише перешкоджають творенню правопорядку в господарських відносинах, але іноді безпосередньо є причиною правопорушень та зловживань з боку суб'єктів господарювання.

По-друге, деякі з прийнятих актів на момент прийняття були розраховані на регулювання ще не існуючих або мало розвинених суспільних відносин (тоді як будь-який закон покликаний регулювати конкретні, а не абстрактні відносини).

По-третє, визнання верховенства законодавства незалежних держав (після припинення існування СРСР та проголошення державної незалежності його колишніх республік) як одного з атрибутів державного суверенітету поставило перед законодавцем завдання заповнити в господарському законодавстві вакуум, який виник внаслідок того, що майже все воно було загальносоюзним і містило ряд принципово важливих для правового регулювання господарської діяльності актів, не продубльованих республіками.

Крім зазначених об'єктивних факторів певні труднощі в національному правотворенні зумовлюються причинами суб'єктивного характеру. Одна з них - тривала дискусія в науковому юридичному середовищі стосовно доцільності кодифікації господарського законодавства, форми та назви кодифікованого акту. В умовах становлення законодавства, що регулює ринкові відносини, ця дискусія набула дещо іншого забарвлення, а саме - співвідношення цивільного, господарського та торгового законодавства. В дисертації розглядаються висловлені з цього приводу пропозиції і поділяється точка зору щодо необхідності прийняття поряд з Цивільним кодексом Господарського (Комерційного) кодексу як законодавчого акта спеціального призначення, що повинен сприяти забезпеченню оптимального поєднання державного регулювання економіки і економічної свободи суб'єктів господарювання (Мамутов В.К.).

В дисертації відзначаються й інші недоліки в нормотворчій діяльності (відсутність чіткої регламентації процесу розробки, узгодження, експертизи та внесення на розгляд відповідних органів проектів законів та підзаконних нормативних актів; неодноразові внесення змін та доповнень до нормативних актів невдовзі після їх прийняття; недотримання принципу правової економії; недосконалість механізму реєстрації нормативних актів "відомчого" господарського законодавства) та вносяться конкретні пропозиції і рекомендації щодо їх усунення. Так, виходячи з того, що нормативні акти, які приймаються

Національним банком України, часто мають міжвідомчий характер і є обов'язковими для всіх юридичних та фізичних осіб (ст.16 Закону "Про банки і банківську діяльність"), було б доцільно поширити на такі акти режим державної реєстрації, встановлений Указом Президента України від 3 жовтня 1992р. "Про державну реєстрацію нормативних актів міністерств та інших органів державної виконавчої влади".

Поряд із розв'язанням проблеми створення національного господарського законодавства, адекватного рівневі розвитку ринкових відносин, не менш актуальною на сьогодні є розробка спеціальних правових норм та конструкцій, безпосередньо спрямованих на профілактику господарських правопорушень, та їх відповідне закріплення в нормативних актах. Складність цього завдання полягає в тому, що дані норми належать не лише до матеріального, а й до процесуального господарського законодавства. Крім того, значний обсяг, різноманітність і динамізм господарських відносин та відповідного законодавства не дають змоги створити на зразок Кодексу про адміністративні порушення чи Кримінального кодексу кодифікований акт, який містив би перелік абсолютно всіх господарських правопорушень. Тому-то немає підстав погодитися з пропозицією щодо створення своєрідного "кодексу господарських правопорушень" (Рутман Л.М.), що однак не перешкоджає закріпленню загального визначення поняття "господарське правопорушення" та ознак, що його характеризують, в Господарському (Комерційному) кодексі України.

Як підкреслювалось, одним із елементів правового забезпечення функціонування ринкової економіки має бути ефективний механізм захисту майнових прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. Проаналізувавши чинне законодавство з цього питання, дисертант вважає, що ряд норм не забезпечує належним чином захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів і вимагає вдосконалення. Зокрема, це стосується закріплених в статті 6 Цивільного кодексу способів захисту цивільних прав. Зазначена стаття має бути приведена у

відповідність до потреб багатоукладної ринкової економіки, в зв'язку з чим в роботі пропонується вилучити з неї норми щодо захисту цивільних прав профспілковими та іншими громадськими організаціями, а також щодо захисту цивільних прав в адміністративному порядку. Разом з тим перелік способів захисту варто було б доповнити, розкривши зміст формулювання "іншими способами, передбаченми законодавством".

Потребують вирішення проблеми, пов'язані з доарбітражним врегулюванням господарських спорів. На думку дисертанта, пред'явлення претензій повинно бути обов'язковим лише у випадках, прямо передбачених законодавством (їхній перелік має бути мінімальним) або договором (контрактом). У всіх інших випадках суб'єкти господарювання повинні мати право безпосереднього звернення до арбітражного суду, що забезпечить якнайскоріше відновлення порушених прав. В зв'язку з цим в законодавстві слід було б встановити, що доарбітражний порядок не повинен поширюватися на справи про банкрутство, про визнання недійсними договорів (лише щодо так званих нікчемних угод), про оскарження відмови в державній реєстрації суб'єкта підприємництва, про оскарження відмови видати спеціальний дозвіл на здійснення окремих видів підприємницької діяльності, на експорт (імпорт) товарів тощо.

Вдосконаленню механізму реалізації гарантій порушених прав суб'єктів господарювання сприятиме, на думку дисертанта, більш чітка правова регламентація так званого "безспірного порядку" захисту господарських прав та інтересів, зокрема, встановлення в законодавстві загальних норм, по-перше, щодо оскарження розпорядження на безспірне стягнення (в тому числі і про визнання такими, що не підлягають виконанню, розпоряджень стягувача); по-друге, щодо майнової відповідальності кредитора чи іншого стягувача за необґрунтоване (безпідставне) безспірне стягнення чи безакцептне списання грошових сум (наприклад, у розмірі 10% від безпідставно списаної суми).

На запровадження ефективного механізму захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання при вирішенні господарських спорів спрямована докорінна зміна діючої в Україні системи арбітражних судів, започаткована перетворенням органів державного арбітражу в арбітражні суди. Визначальний вплив на процес створення арбітражних судів, їх діяльність справили такі фактори: а) різноманітність форм власності, на яких можуть бути засновані господарюючі суб'єкти, що привело до суттєвого розширення компетенції арбітражного суду й залучення в орбіту його юрисдикційної діяльності ширшого, ніж раніше, кола суб'єктів господарювання; б) перехід від переважно адміністративних до економічних методів управління, а згодом - до звуження сфери прямого й безпосереднього втручання держави в діяльність підприємств та організацій; в) реалізація в господарському законодавстві принципів економічної самостійності України як суверенної держави й забезпечення верховенства власного законодавства.

Докорінна зміна правової природи арбітражного суду (замість державного арбітражу, наділеного повноваженнями управлінського характеру, створено органи, які здійснюють правосуддя в господарських відносинах) та розширення його компетенції мають важливе профілактичне значення, оскільки створюють для суб'єктів господарювання додаткові гарантії захисту їхніх прав у тих видах правовідносин, які раніше законом не захищались.

Правова робота в умовах ринку як правозастосовча, правореалізуюча діяльність вимагає від працівників, які її здійснюють, знання нормативних актів та навичок щодо їх застосування у конкретній ситуації. Між тим, проблема правового обслуговування суб'єктів підприємництва, яка й раніше для народного господарства була досить гострою, сьогодні ускладнилася ще більше. Вона характеризується, по-перше, явно недостатньою кількістю кваліфікованих юристів, по-друге, неготовністю певної їх частини у найкоротший термін адаптуватися до нових умов господарювання та відповідного законодавства. Не сприяла

належному здійсненню правової роботи й відсутність протягом майже п'яти років нормативного акта з питань діяльності юридичної служби в державному секторі економіки в умовах ринку.

Ефективне господарювання, здійснюване в суворій відповідності до правових приписів, передбачає, що будь-який керівник, спеціаліст чи підприємець повинен володіти високою правовою культурою. Подолання правового нігілізму, формування правової свідомості й правової культури господарників - складний і багатогранний процес, що залежить від ряду факторів, серед яких особлива роль належить правовому вихованню. Правове виховання господарників є складовою частиною зміцнення законності в господарських відносинах. Воно спрямоване на викорінення правопорушень на підприємствах і в організаціях, і в цьому розумінні має велике профілактичне значення.

Одним з важливих профілактичних напрямів є стимулювання такої поведінки суб'єктів, яка перешкоджає вчиненню правопорушень. Інакше кажучи, йдеться про застосування в господарській практиці економічних методів профілактики, більше відомих в літературі як форми стимулювання. Таке стимулювання може здійснюватись шляхом встановлення в законодавстві чи договорі як несприятливих юридичних наслідків (майнова відповідальність, оперативно-господарські санкції), так і заходів заохочення, під якими звичайно розуміють додаткові майнові надбання, які отримує боржник у випадку високоякісного економічного виконання зобов'язання.

Кожна з форм майнової відповідальності у господарських відносинах (відшкодування заподіяних збитків, сплата неустойки, штрафу, пені чи конфіскація) виконує профілактичну функцію з різним ступенем ефективності, проте дисертант не погоджується з М.С.Малеїним, який вважає, що інститут відшкодування збитків повинен виконувати виключно компенсаційну функцію. По-перше, вже зміст цієї санкції має стримуюче-попереджувальний характер: чим більша заподіяна шкода, тим більше доведеться відшкодувати; по-друге, протиставлення

компенсаційної та попереджувальної функцій взагалі не можна визнати правомірним, оскільки службове призначення цих функцій полягає в тому, що компенсація захищає інтереси потерпілої сторони, тоді як попередження про недопустимість правопорушення адресоване передусім порушникові.

В дисертації висловлюється думка про те, що радикальні зміни в економічній та правовій політиці нашої держави зумовлюють необхідність нових підходів до осмислення й оцінки багатьох фактів і явищ, подій і процесів у різних галузях суспільного життя й, зокрема, в правовій системі. Одним із положень, що нині потребує перегляду, є принцип невідворотності відповідальності за господарські правопорушення.

З приводу змісту цього принципу в літературі висловлювалися різні думки - від розуміння його як заборони зменшувати встановлений обсяг відповідальності (Малеїн М.С.) до отождолення з невідворотністю застосування санкцій в господарських зобов'язаннях (Новицький І.Б., Райхер В.К., Савичев Г.П.). Проаналізувавши природу обґрунтування цього принципу (Константинова В.С., Самощенко І.С., Фарукшин М.Х., Федоров І.В.), дисертант дійшов висновку, що вирване з контексту й широко протрактоване в літературі як принцип невідворотності відповідальності ленінське положення про невідворотність кари за скоєний злочин протягом тривалого часу без будь-яких на те підстав використовувалось у законодавчій практиці для обґрунтування "кримінально-поліцейської" політики майнової відповідальності в господарських відносинах, суть якої зводилася до переважного застосування саме штрафних санкцій. Однак, ні боротьба з так званим "амністуванням", ні систематичні підвищення розмірів штрафних санкцій за деякі господарські правопорушення не привели до бажаного зміцнення планової та договірної дисципліни в умовах адміністративно-командної економіки. Господарські органи не мали економічного інтересу в застосуванні майнових санкцій, оскільки за встановленим державою порядком значна частина сум стягнених штрафних санкцій (для деяких

організацій вона складала 95%) надходила до державного бюджету. Лише з переходом на нові умови господарювання створилася можливість реальної заінтересованості суб'єктів господарської діяльності як у виконанні належним чином господарських зобов'язань, так і в стягненні санкцій із контрагентів за допущені ними порушення зобов'язань.

Аналіз сучасного стану господарського законодавства не дає підстав для висновку про наявність принципу невідворотності відповідальності за господарські правопорушення в розумінні обов'язкового застосування заходів майнової відповідальності. В зв'язку з цим пропонується вилучити із статті 13 Закону "Про економічну самостійність Української РСР" норму щодо дії принципу "невідворотності застосування економічних санкцій" як такого, що не відповідає принципу економічної свободи підприємництва та іншим, властивим ринку, основним засадам його функціонування.

Відсутність у господарському законодавстві норм, що зобов'язують суб'єктів господарювання до обов'язкового застосування майнових санкцій у договірних відносинах, не свідчить про відмову від майнової відповідальності як засобу впливу на невиконаних боржників та попередження правопорушень в разі застосування їх юрисдикційними органами. Загальне правило про добровільність стягнення майнових санкцій сторонами договору чи суб'єктами позадоговірних зобов'язань не повинно стосуватись арбітражного суду при вирішенні господарських спорів, проте вносить деякі суттєві зміни до прав арбітражного суду при прийнятті рішень.

Так, пункт 2 частини II статті 83 Арбітражного процесуального кодексу України (далі - АПК) передбачає право арбітражного суду, приймаючи рішення з господарського спору, обертати повністю або частково в доход державного бюджету стягувану неустойку (штраф, пеню), якщо справу порушено за заявою прокурора, а також позивач не пред'явив вимогу про сплату передбачених законодавством санкцій або

припустився порушень законодавства, що не зменшують відповідальності відповідача.

Враховуючи, що: 1) подання позову прокурором здійснюється в інтересах підприємств і організацій, а стягнення в цьому випадку сум штрафних санкцій в доход бюджету, а не на користь позивача, не відповідало б його інтересам; 2) застосування майнових санкцій згідно з чинним законодавством є правом, а не обов'язком підприємств, які самостійно вирішують питання щодо реалізації наданих їм прав; 3) питання про наслідки порушення позивачем законодавства має вирішувати потерпіла сторона, дисертант вважає за необхідне виключити з статті 83 АПК пункт 2 як такий, що не відповідає не лише вимогам законодавства та принципам ринкової економіки, а й правовій природі арбітражного суду - органу правосуддя.

Розвиток ринкових відносин, ускладнення господарських зв'язків свідчать, що навіть ідеально налагоджений механізм майнової відповідальності не в змозі забезпечити ні повного запобігання господарським правопорушенням, ні повної ліквідації їх наслідків. Ось чому постає необхідність звертатися й до інших, передбачених законодавством, заходів профілактики, в тому числі - до заходів оперативного впливу (оперативних санкцій). В роботі аналізуються види оперативних санкцій і підкреслюється, що завдяки оперативності, простоті процедури застосування, негайній результативності оперативні санкції позначені досить високим профілактичним ефектом.

Розглянуті форми правового стимулювання суб'єктів господарських відносин (майнова відповідальність та оперативні санкції) відносно широко застосовуються в господарській практиці, чого не можна сказати про позитивні економічні методи профілактики, тобто про заходи заохочення. Дисертант поділяє точку зору тих вчених (Басін Ю.Г., Брагінський М.І., Калмиков Ю.Х., Ойгензіхт В.А.), які, розглядаючи заохочувальні заходи як серйозний і перспективний спосіб забезпечення виконання зобов'язань, підкреслюють, що в них закладено осередок

попередження, стимулювання досягнення бажаного результату, й закликають до розширення сфери застосування заохочувальних норм у господарсько-договірних відносинах.

Господарське законодавство містить норми, які передбачають використання різних форм заохочення залежно від їхньої мети, виду договірних зобов'язань, можливості одержання економічного ефекту тощо. Загалом господарсько-правові форми матеріального заохочення можуть застосовуватися як у відносинах між органами державного управління й суб'єктами господарської діяльності, так і в договірних відносинах господарюючих суб'єктів між собою. З огляду на превентивне значення та на можливості використання їх суб'єктами господарської діяльності більш важливими уявляються форми заохочення в господарсько-договірних відносинах. Залежно від юридичних підстав дисертант класифікує їх на законні (тобто ті, що передбачені в конкретних нормативних актах), договірні (встановлюються самими сторонами в договорі), законно-договірні (можливість застосування передбачена законодавством, але конкретні розміри заохочення визначаються сторонами в договорі) та ініціативні (прямо й безпосередньо не передбачені ні законодавством, ні договором, але оскільки їм не суперечать, можуть застосовуватися з ініціативи учасників господарсько-договірних відносин). Залежно від мети застосування форми матеріального заохочення можна класифікувати на ті, що спрямовані на забезпечення належного виконання договірних зобов'язань (в свою чергу, за часом застосування щодо конкретного зобов'язання вони поділяються на форми заохочення доделіктної та постделіктної поведінки), і ті, що забезпечують поліпшене виконання зобов'язань.

На завершення розгляду цього питання відзначається, що суть матеріального заохочення учасників договірно-правових відносин полягає в тому, що належне чи поліпшене виконання зобов'язань приносить боржникові вигідніші майнові наслідки порівняно з тим, якби він ці зобов'язання не виконав. Можливість отримати додаткову матеріальну

винагороду спонукає його до того, щоб виключити випадки порушення договірних зобов'язань як стосовно укладених договорів, так і в майбутньому. Тому учасникам господарсько-договірних відносин рекомендується звернути увагу на заходи матеріального заохочення з метою їх активного використання в практиці, не обмежуючись лише заходами майнової відповідальності та застосуванням оперативних санкцій.

Глава 4 "Діяльність арбітражного суду щодо попередження господарських правопорушень" починається з дослідження розвитку форм та методів запобігання господарським правопорушенням державним арбітражем протягом 60-річної історії його існування (1931-1991 роки) та заходів держави щодо законодавчого закріплення його попереджувальної діяльності, яка поряд з вирішенням господарських спорів та нормотворчою діяльністю являла собою одну з основних функцій арбітражних органів всіх ланок.

З прийняттям Верховною Радою СРСР 17 травня 1991 року законів "Про Вищий арбітражний суд СРСР" та "Про порядок вирішення господарських спорів Вищим арбітражним судом СРСР" було встановлено судову владу, правосуддя там, де їх не було, - в економіці, в господарських відносинах між підприємствами. Ці закони внесли суттєві зміни до функцій органів, покликаних вирішувати господарські спори в нових економічних умовах, і значною мірою вплинули на зміст законодавства про арбітражний суд, прийнятого згодом в Україні.

Арбітражний суд в Україні - правонаступник органів державного арбітражу - хоча і зберіг ряд притаманних їм ознак, проте зазнав значних змін як у правовому статусі, так і в регламентації його діяльності. З органу, наділеного повноваженнями управлінського характеру (що обумовлювалося місцем державного арбітражу в адміністративно-командній системі керівництва економікою), його перетворено в орган, що здійснює правосуддя в господарських відносинах і є незалежним у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними

особами, державними та іншими органами. Відповідно з того широкого арсеналу повноважень, якими до цього був наділений державний арбітраж щодо попередження правопорушень і здійснення контролю за укладанням та виконанням договорів, арбітражному суду були передані лише ті, які, на думку законодавця, визначали арбітражний суд як самостійний і незалежний юрисдикційний орган, звільнений від невластивих для нього функцій, пов'язаних з управлінням економікою. Проте вся історія розвитку законодавства про арбітраж свідчить, що одним з основним напрямів його діяльності було, є і повинно бути попередження господарських правопорушень.

Попереджувальна діяльність арбітражного суду - це діяльність щодо застосування системи організаційних, економіко-правових та виховних заходів (безпосередньо чи у взаємодії з іншими органами), спрямована на усунення причин та умов господарських правопорушень або їх послаблення і тим самим - на забезпечення скорочення правопорушень у сфері господарської діяльності та управління нею.

Розвиваючи висловлену в літературі думку (Чуйков Ю.М.), дисертант розрізняє процесуальну (передбачену арбітражним процесуальним законодавством) і позапроцесуальну (передбачену законодавством про правовий статус арбітражних судів) діяльність арбітражного суду щодо попередження господарських правопорушень і виділяє в складі процесуальних заходів їх функціональний (загальний) та цільовий (у вузькому розумінні) аспекти профілактики.

Функціональна профілактика пов'язана з юрисдикційною діяльністю арбітражного суду, із здійсненням ним правосуддя в господарських відносинах і включає суворе дотримання норм та принципів арбітражного процесу, процесуальних прав учасників арбітражного провадження, законність і обґрунтованість актів, постановлених арбітражним судом та ін. Досвід застосування норм Арбітражного процесуального кодексу України дає підстави для висновку про те, що в цілому цей акт відповідає своєму призначенню - регулювати порядок здійснення правосуддя в

господарських відносинах. Він загалом позбавлений норм, властивих арбітражному, процесуальному законодавству періоду адміністративно-командного диктату в економіці і натомість містить ряд положень, що мають сприяти вирішенню поставлених перед арбітражним судом завдань в умовах багатокладної економіки і переходу до ринку. Разом з тим ряд норм процесуального характеру вміщено в інших актах, зокрема в Законі України "Про арбітражний суд", що, на думку дисертанта, не відповідає призначенню зазначеного акту. Закон "Про арбітражний суд" - це нормативний акт, що повинен містити норми стосовно питань організаційного характеру: завдань, організаційної побудови, компетенції арбітражного суду та його окремих структурних підрозділів і т. ін., тому процесуальним нормам та інститутам у ньому не повинно бути місця (наприклад, статті 4, 21 та інші Закону).

Викликає серйозні зауваження зміст окремих норм АПК України, що автоматично були перенесені до нього з попереднього арбітражного процесуального законодавства без урахування змін в правовому регулюванні господарських відносин та правової природи арбітражного суду. З цього приводу в дисертації містяться конкретні аргументовані пропозиції щодо внесення змін до чинного АПК України. Зокрема, це стосується закріплення в ньому принципів здійснення правосуддя в господарських відносинах, що не знайшли свого відображення (об'єктивної істини, змагальності, диспозитивності), а також уточнення змісту деяких принципів, що закріплені в законі (рівність сторін перед законом, незалежність судді, гласність, обов'язковість виконання рішень), та гарантій їх реалізації.

З метою реального забезпечення принципу незалежності суддів у всіх стадіях арбітражного процесу пропонується внести зміни до ч.ІІІ ст. 21 Закону "Про арбітражний суд", виклавши її в такій редакції:

"Засоби масової інформації не мають права у своїх повідомленнях формувати громадську думку до розгляду конкретної справи або іншим чином впливати на суддю до прийняття рішення, ухвали чи постанови".

Дисертант вважає за доцільне вилучити з ст.72 АПК України слова "або коли проти цього є обгрунтовані заперечення однієї чи обох сторін", оскільки суб"єктивний характер і невизначеність критерію "обгрунтовані заперечення" ускладнюють його застосування на практиці і ведуть до невиправданого обмеження принципу гласності і відкритості арбітражного процесу,

В роботі міститься ряд конкретних пропозицій щодо вдосконалення правового статусу учасників арбітражного процесу. Так, дисертант пропонує: а) назвати державні та інші органи серед учасників арбітражного процесу і включити до АПК України статтю, якою визначити їх процесуальні права та обов'язки; б) удосконалити норми, що визначають порядок оскарження дій державних та інших органів суб"єктами господарської діяльності, з метою уніфікації його норм і створення рівних умов для захисту прав і інтересів колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, підприємств і організацій споживчої кооперації, громадян-підприємців (спори за участю останніх мають розглядатися арбітражним судом). Для цього включити до АПК статтю з переліком спорів у сфері управління, що підлягають розгляду в арбітражних судах; в) внести зміни до ч.ІІ ст.31 АПК та ч.ІV ст.42 АПК України з метою більш чіткого врегулювання підстав проведення додаткової та повторної експертизи і процесуального положення експерта.

Цільова профілактика має спеціальне призначення - здійснювати за допомогою процесуальних засобів безпосередній профілактичний вплив на правопорушників у сфері господарських відносин. Відповідно до арбітражного процесуального законодавства арбітражні суди здійснюють цільову профілактику в двох основних формах: а) шляхом розгляду справ на підприємствах та в організаціях; б) шляхом винесення окремих ухвал та надсилання повідомлень.

Як зазначається в ч.І ст.76 АПК України, арбітражний суд розглядає справи, що мають важливе громадське значення, безпосередньо на

підприємствах та в організаціях. Така редакція викликає деякі заперечення. По-перше, досить невизначеним є сам критерій "важливе громадське значення"; по-друге, в стадії підготовки матеріалів до розгляду судді досить складно встановити наявність цієї ознаки; по-третє, існуюча редакція дає підставу вважати, що в разі визнання справи такою, що має важливе громадське значення, проведення виїзного засідання є обов'язковим. Виходячи з вищевикладеного, дисертант вважає за доцільне викласти ч.І ст.76 АПК України в такій редакції:

"Арбітражний суд може розглядати справи безпосередньо на підприємствах та в організаціях".

Запропонована редакція зніме зазначені непорозуміння, надасть судді широкий простір для виявлення самостійності і незалежності при здійсненні правосуддя в господарських відносинах та використанні цієї форми профілактики.

Аналізуючи практику винесення і надсилання арбітражними судами окремих ухвал, дисертант виявив ряд недоліків, пов'язаних як з недосконалістю відповідних норм арбітражного процесуального законодавства, так і з нерозумінням їх положень суддями в окремих випадках.

В дисертації зазначається, що окрема ухвала має бути законною, обґрунтованою, конкретною і достовірною, і розкривається зміст цих вимог.

Підставою надсилання окремої ухвали відповідно до ч.І ст.90 АПК України є виявлення арбітражним судом порушень законодавства або недоліків в діяльності підприємств та організацій. Така норма, по-суті, зобов'язує арбітражний суд надсилати окрему ухвалу в кожному випадку задоволення позову. В зв'язку з цим в практиці арбітражних судів досить часті випадки винесення окремих ухвал з приводу незначних порушень і недоліків, що знижує попереджувальне і виховне значення прийнятого процесуального документа. Дисертант пропонує викласти ч.І ст.90 АПК в редакції, яка дасть можливість арбітражному

суду реагувати на ті порушення й недоліки, що дійсно вимагають особливої уваги, уникаючи при цьому формалізму в боротьбі з правопорушеннями і їх попередженні :

“Арбітражний суд, виявивши при вирішенні господарського спору грубі порушення законності або істотні недоліки в діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу, виносить окрему ухвалу”.

Важливою гарантією виконання вказівок арбітражного суду щодо усунення причин та умов виявлених правопорушень має стати відповідальність за ухилення від виконання окремої ухвали, встановлена ст.119 АПК України. Але, оскільки зазначеною статтею передбачено відповідальність лише підприємств, організацій і установ, а не відповідальність посадових осіб, її зміст, на думку дисертанта, слід узгодити із ст.90 АПК України, встановивши в окремій частині ст.119 АПК розмір матеріальної відповідальності посадових осіб за ухилення від виконання окремої ухвали та порядок застосування цієї відповідальності.

Позапроцесуальна діяльність арбітражного суду по запобіганню господарським правопорушенням не пов’язана з вирішенням конкретних спорів. Вона здійснюється на підставі ряду норм Закону України “Про арбітражний суд” і полягає у вивченні та узагальненні арбітражної практики, внесенні пропозицій щодо запобігання порушенням законності у сфері господарських відносин, розробленні і внесенні пропозицій щодо вдосконалення господарського законодавства, дачі керівних роз’яснень з питань практики застосування законодавства України, яке регулює відносини в господарській сфері та порядок вирішення господарських спорів тощо.

Одним з актуальних і перспективних напрямів вдосконалення попереджувальної діяльності уявляється використання в роботі арбітражних судів засобів обчислювальної техніки. Поряд із застосуванням їх в арбітражному процесі як інформаційно-пошукової системи, що вміщує дані про нормативні акти, роз’яснення Вишого

арбитражного суду, огляд арбітражної практики, комп'ютери могли б використовуватися і при веденні профілактичної роботи у тій її частині, що має організаційно-технічний характер (підбір і накопичення матеріалів арбітражної практики, контроль за надісланими окремими ухвалами, ведення статистичного обліку і звітності, стосовно процесуальної та позапроцесуальної профілактики тощо).

Складовою частиною попереджувальної діяльності, важливою умовою ефективної профілактики господарських правопорушень є координація діяльності арбітражного суду з правоохоронними органами, тобто планово організоване узодження дій арбітражних судів і державних правоохоронних органів, спрямоване на попередження правопорушень. У забезпеченні координації дій арбітражних судів з діяльністю правоохоронних органів важливу роль відіграє наявність органу, який би об'єднував їхні зусилля. Таким координаційним центром могла б стати Міжвідомча рада з координації діяльності щодо попередження порушень законності в господарських відносинах, утворена на паритетних засадах під егідою Вищого арбітражного суду України. Міжвідомча рада не лише координувала б діяльність правоохоронних органів та аналогічних рад на місцях, але і могла б представляти Україну у взаємовідносинах з арбітражними судами та правоохоронними органами інших держав з питань, пов'язаних з профілактикою господарських правопорушень.

До створення такого органу доцільно було б з метою посилення боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки та забезпечення координації зусиль ввести представника Вищого арбітражного суду України до складу Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:

I. Монографії, книги, брошури

1. Попередження господарських правопорушень. - К.: Либідь, 1993. - 8,01 д.а.

2. Основи господарського права України: Навч. посібник. - К.: МАУП, 1995 (в співавторстві з А.Я.Пилипенком) - 13,0 д.а.
3. Господарське право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів. - К.: Вентурі, 1996 (в співавторстві з А.Я.Пилипенком) - 16,53 д.а.
4. Очерки акционерного права Украины. - К.: МАУП, 1995 (в соавторстве с А.Я.Пилипенко) - 4,5 д.а.
5. Правовое положение участников арбитражного процесса и проблемы его совершенствования. - Донецк: Ин-т экономики промышленности АН УССР, 1982. - 1,1 д.а.
6. Діяльність державного арбітражу по зміцненню законності в господарських відносинах. - К.: Т-во "Знання" УРСР, 1982 (в співавторстві з І.Г.Побірченком) - 2,59 д.а.
7. Правовые вопросы обеспечения качества продукции в объединениях и на предприятиях. - К.: О-во "Знание" УССР, 1987. - 1,0 д.а.
8. Введение в рыночную экономику. Методические рекомендации. Вып.1. - Всесоюзный заочный университет управления персоналом. - К., 1992. - 1,3 д.а.
9. Функционирование рыночной экономики. Методические рекомендации. Вып.2. - Всесоюзный заочный университет управления персоналом. - К., 1992. - 1,3 д.а.

II. Статті, тези доповідей і повідомлень на наукових конференціях

10. Участники арбитражного процесса //Повышение роли государственного арбитража в механизме социалистического хозяйствования. - М., 1981. - 0,1 д.а.
11. Поняття та ознаки сторін в арбітражному процесі //Вісник Київського університету. Юридичні науки. Вип. 22, 1981. - 0,4 д.а.
12. Державний арбітраж і законність в господарських відносинах //Вісник Київського університету. Юридичні науки. Вип.23, 1982. - 0,4 д.а.

13. Учебное пособие об арбитраже (Рец. на кн.: Арбитраж в СССР: Учеб. пособие / Под ред. К.С.Юдельсона. - М.: Юрид. лит., 1984. - 240 С.) // Хозяйство и право, 1984, № 7. - 0,2 д.а.
14. Попередження господарських правопорушень органами державного арбітражу // Вісник Київського університету. Юридичні науки. Вип. 25, 1984. - 0,4 д.а.
15. Проблемы дальнейшего совершенствования законодательства, регулирующего участие органов государственного управления в арбитражном процессе // Проблемы совершенствования республиканского законодательства (материалы Республиканской научной конференции). Ч. II. - К., 1986. - 0,15 д.а.
16. Совершенствование процессуальной деятельности органов государственного арбитража // Тезисы Всесоюзного совещания-семинара молодых ученых "Гражданское право и защита имущественных интересов граждан и организаций". 24-26 сентября 1986г. - Алма-Ата, 1986. - 0,1 д.а.
17. Координация деятельности государственного арбтража и других государственных органов по предупреждению хозяйственных правонарушений // Проблемы правождения. Вып. 47. - К.: Вища школа, 1986. - 0,35 д.а.
18. Предупреждение хозяйственных правонарушений в системе АПК // Экономико-правовые проблемы агропромышленного комплекса (Тезисы научно-практической конференции). - Душанбе, 1987. - 0,1 д.а.
19. Проблемы совершенствования предупредительной деятельности органов государственного арбитража // XXVII съезд КПСС и правовые воросы перестройки хозяйственного механизма. - М., 1987. - 0,2 д.а.
20. Новели в правовому статусі державного арбітражу // Вісник Київського університету. Юридичні науки. Вип. 29, 1988. - 0,3 д.а.
21. Правовые средства предупреждения хозяйственных правонарушений государственным арбитражем // Проблемы правождения. Вып. 50. - К.: Вища школа, 1989. - 0,3 д.а.
22. Некоторые проблемы предупреждения хозяйственных правонарушений // Экономико-правовые проблемы перестройки хозяйственного механизма. - М., 1989. - 0,15 д.а.

23. До питання про господарську деліктологію//Вісник Київського університету. Юридичні науки. Вип.31. 1990. - 0,2 д.а.
24. Основні напрями правового регулювання запобігання господарським правопорушенням//Сучасні проблеми держави та права. - К.: Либідь, 1990. - 0,3 д.а.
25. Арбитраж и предприятие: взаимодействие в области профилактики//Закон о предприятии и совершенствование хозрасчетного механизма первичного звена. Тезисы докладов научно-практической конференции. - Ижевск, 1990. - 0,2 д.а.
26. Поняття та причини господарських правопорушень//Проблеми правознавства. Вип.52. - К.: Либідь, 1991. - 0,3 д.а.
27. Про принцип невідворотності відповідальності за господарські правопорушення//Вісник Київського університету. Суспільно-політичні науки. Вип.2. - К., 1991. - 0,25 д.а.
28. Зміст профілактики господарських правопорушень//Вісник Київського університету. Суспільно-політичні науки. Вип.3. - К., 1991. - 0,3 д.а.
29. Роль арбитражного суда в укреплении законности в хозяйственных отношениях//Проблемы обеспечения законности в механизме правоприменения. - Волгоград, 1991. - 0,1 д.а.
30. Международная конференция по проблемам преподавания хозяйственного права//Правоведение, 1991, №2. - 0,8 д.а.
31. Связь теории и практики в преподавании хозяйственного права // Пути преподавания хозяйственного права. - К., 1991. - 0,1 д.а.
32. Правовая культура управленцев//Персонал, 1992, №1. - 0,3 д.а.
33. Деякі проблеми вдосконалення господарського законодавства в умовах переходу до ринку//Концептуальні питання створення нового Цивільного кодексу України (Матеріали Республіканської науково-практичної конференції 14-15 квітня 1992р.). - К., 1992. - 0,1 д.а.
34. Заохочувальні заходи в господарських відносинах та їх профілактичне значення//Вісник Київського університету. Юридичні науки. Вип.32. - К., 1993. - 0,45 д.а.
35. Господарські правопорушення в курсі правових основ підприємництва//Проблеми розвитку громадянського законодавства и

методология преподавания гражданско-правовых дисциплин. Материалы научно-практического семинара 29-30 января 1993г. - Харьков, 1993. - 0,25 д.а.

36. Спори у сфері управління господарською діяльністю: питання підвідомчості//Право України, 1993, №7. - 0,25 д.а.

37. Некоторые проблемы терминологии в аванпроекте Хозяйственного (Торгового) кодекса Украины//Проблемы становления хозяйственного законодательства Украины: Сб. науч. стат. и материалов конф./АН Украины. Ин-т экономико-правовых исслед.; Редкол.: Мамутов В.К. (ответ. ред.) и др. - Донецк, 1993. - 0,15 д.а.

38. Деякі проблеми правового забезпечення функціонування ринкової економіки//Збірник рішень та арбітражної практики Вищого арбітражного суду України. - К., 1994, №1. - 0,45 д.а.

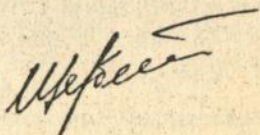
39. Законодавство про організацію та діяльність арбітражного суду в Україні і проблеми його вдосконалення//Реферативний обзор действующего законодательства Украины и практика его применения (сфера экономики). - К., 1995. - 0,4 д.а.

40. Правовий режим майна державних підприємств. Особливості правового регулювання режиму майна державних бюджетних установ// Цивільне право: навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. - К.: Вентурі, 1995. - 0,4 д.а.

41. Защита прав предпринимателей в Гражданском кодексе Украины // Бизнес информ, 1995, № 29-30. - 0,25 д.а.

42. Деякі питання вдосконалення позасудового захисту прав суб'єктів господарювання//Концепція розвитку законодавства України. Матеріали науково-практичної конференції. Травень 1996 року, Київ. - К., 1996. - 0,1 д.а.

43. Деякі питання акціонування в аграрному секторі України//Протокол доповідей, виголошених на Національній конференції по паюванню сільськогосподарської землі в Україні. 30-31 травня 1996р., Київ. - К., 1996. - 0,1 д.а.

Щербина В.С. Проблемы предупреждения хозяйственных правонарушений в условиях становления рыночной экономики

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.04 - хозяйственное право; арбитражный процесс. Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1996.

Исследуются отношения в сфере хозяйственной деятельности и управления ею. Анализируются наиболее распространенные виды хозяйственных правонарушений, выявляются причины их возникновения и условия, им способствующие.

Разработаны основные положения теории причин и мер предупреждения хозяйственных правонарушений - хозяйственной деликтологии.

Особое внимание уделено деятельности арбитражного суда - основного субъекта предупреждения хозяйственных правонарушений.

Внесены конкретные практические рекомендации по совершенствованию хозяйственного и хозяйственного процессуального законодательства и практики его применения субъектами и участниками профилактики.

Valentin S. Scherbina Problems of prevention of economic
offences during the period of transformation
to market economy

The dissertation is presented for a Doctor of Legal Sciences degree in speciality 12.00.04 - Economic Law; Arbitration process. Kyiv Taras Shevchenko University. Kyiv, 1996.

The dissertation deals with relations in the sphere of business activity and its management.

The most widely - spread kinds of economic offences and wrongs are deeply analysed revealing reasons and conditions that favour their appearance.

The author electorated the main provisions of the theory of reasons and ways to prevent economic offences i.e. economic delictology.

The activity of arbitration courts as principal entities that carry out prevention of economic offences receives special attention.

The dissertation contains recommendations as to the improvement of business law and economic procedural legislation as well as its application by governmental organs, courts, other authorized state bodies and business at which preventive measures are aimed.

Ключові слова: господарські правопорушення, господарська деліктологія, профілактика господарських правопорушень, арбітражний суд, вдосконалення господарського законодавства.

Подписано к печати 20.09.96 Формат 60x84^{1/6}
Объем 3 условных печатных листов.
Заказ № 243 Тираж 100 экз. Бесплатно.
размножено ГНЦ Мінстата України ООП

1139401

AB 35.654